

Savski prodi – zelena oaza narave na robu prestolnice

Besedilo in foto: Rudi Verovnik

Savskih prodiv (tj. območje ob Savi severno od Ljubljane) mimoidoči domačin ne povezuje ravno z ohranjeno naravo, razen v tisti čisto praktični obliki: prostor za piknik, nudistične plaže, sprehajalne poti ... Še manj pa se zaveda, kakšen pester mozaik življenjskih prostorov so savski prodi, ki omogočajo preživetje mnogim redkim in ogroženim vrstam rastlin in živali. Obstoje te mozaika je v veliki meri odvisen od aktivnosti človeka in v zadnjih desetletjih smo pričali hitremu zaraščanju pustih in vrstno izjemno bogatih travnikov na plitvih prodnatih tleh. Proces se je z razširjanjem tujerodnih invazivnih vrst rastlin vzdolž Save še pospešil, zato si želim, da bi ta zapis razumeli kot poziv k bolj aktivnemu raziskovanju in varovanju tega naravovarstveno izjemno pomembnega območja.

Moje prvo srečanje s savskimi prodi ni bilo prav nič biološko obarvano. Še za časa rajne Jugoslavije sem namreč v polni bojni opremi okušal trdoto tamkajšnjih gmajn na vojaških terenskih vajah. Plazenje s plinsko masko na obrazu je bil gotovo eden od vrhuncev mojega službovanja v JLA. Že po nekaj minutah skozi zarošena stekla nisi videl ničesar več, in če bi v takem stanju naleteli na 'sovražnike', bi jih verjetno pobralo od smeha. Morda pa je bila to taktika JLA – *killin* joke! V drugo so se mi savski prodi zdeli prav rajski, saj smo botanizirali v eminentni družbi sedaj že pokojnega prof. Toneta Wraberja. Poleg brezstebelnega ušivca (*Pedicularis acaulis*) so nas navdušili travniki, polni raznovrstnih orhidej, tudi postavnih čmrljelih mačjih ušes (*Ophrys holoserica*), ki še danes krasijo nekaj preživelih zaplat nekdanj obsežnih pustih travnikov na prodiščih. Ker gredo orhideje dobro skupaj z metulji, sem od začetka devetdesetih let redno obiskovalec savskih prodiv, ki so tudi z vidika metuljev izjemna zakladnica. Od leta 2008 dalje na savskih prodiv opravljamo redne popise na dveh transektih v okviru splošnega monitoringa metuljev v Sloveniji.

Zaradi bližine Ljubljane imamo v Prirodoslovnem muzeju Slovenije ohranjeno bogato zbirko metuljev s savskih prodiv, kjer sta bila v obdobju med obema

Na savskih prodiv je vedno manj ostankov bogato cvetočih travnikov na plitvih prodnatih tleh, pa še ti so pogosto divja odlagališča smeti.

Modri kupido (*Cupido osiris*) je bil na savskih prodiv nazadnje opažen leta 1934.

vojnama aktivna predvsem Rudolf Rakovec in Ivan Hafner ter Peter Tonkli v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. V teh časih so bili glede na vrstno sestavo metuljev savski prodi gotovo bolj goli in travnati. Skupno je bilo do sedaj na savskih prodiv med Tacnom in Jaršami zanesljivo najdenih točno 100 vrst metuljev, od tega 25 samo v obdobju pred letom 1990. Med izumrlimi vrstami velja omeniti nekatere tipične predstavnike,

vezane na suhe kraške travnike, kot so glogova belinka (*Aporia crataegi*), šterajev sleparček (*Pseudophilotes vicrama*), homuljičin krivček (*Scolitantides orion*), dvopiki livadar (*Brenthis hecate*) in zelenosivi slezovček (*Pyrgus alveus*). Tudi sicer so to vrste, ki so v osrednji Sloveniji že izumrle ali pa so na robu preživetja. Prav posebno omembo si zasluži modri kupido (*Cupido osiris*), primerek samičke katerega iz leta 1934 je edini dokaz o obstoju te vrste v celinskem delu Slovenije. Podatek je povsem verodostojen, saj si ta kupido deli hranilno rastlino (turška detelja – *Onobrychis* sp.) in pogosto tudi življenjski prostor z deteljinim modrinom (*Polyommatus thersites*), ki se na savskih prodiv še vedno pojavlja.

V obdobju intenzivnejših terenskih raziskav od leta 2008 naprej smo na savskih prodiv zabeležili 76 vrst dnevnih metuljev, kar 74 tudi na transektih. Kljub izumrtju nekaterih ekoloških specialistov je torej pestrost dnevnih metuljev na tem majhnem območju še vedno izjemna. Edina vrsta, ki je starejši entomologi niso našli na savskih prodiv, je primorski belin (*Pieris manni*), ki v zadnjih letih širi svoje območje razširjenosti proti severu Evrope (Nemčija, Nizozemska, Luksem-

Primorski belin (*Pieris manni*) širi svoje območje razširjenosti v Sloveniji in je bil na savskih prodih prvič opažen leta 2007.

Tipično gozdna vrsta scopolijev zlatook (*Lopinga achine*) se je na transektih prvič pojavila šele leta 2015.

burg), deloma tudi zaradi uspešnega prehoda z v naravi redkih križnic (*Alyssoides* spp., *Diplotaxis* spp. *Iberis* spp.) na okrasne rastline istih rodov, ki so pogostejše v urbanih okoljih. Verjetno se je podoben prehod zgodil tudi pri nas; prva najdba tega metulja na savskih prodih je bila tako zabeležena v letu 2007. Kakor kaže, primorski belin tu ni stalno prisoten, saj je bil na transektih najden le v letih 2012, 2013 in 2015.

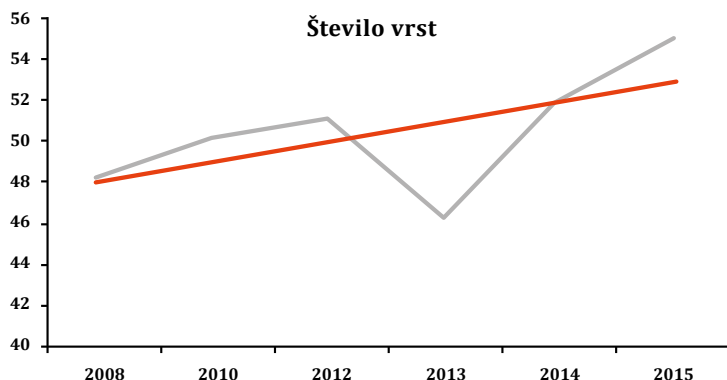
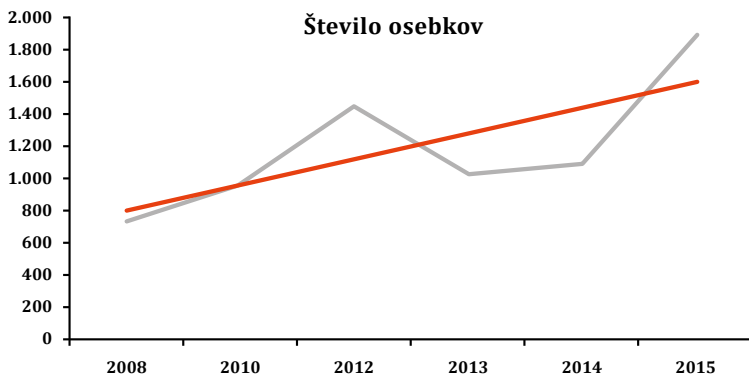
Transektni popisi potekajo v okviru evropske mreže monitoringa metuljev, ki jo koordinira krovna organizacija Butterfly Conservation Europe, Društvo za proučevanje in ohranjanje metuljev Slovenije

(DPOMS) pa je k projektu pristopilo leta 2007. Tako letos poteka že jubilejno deseto leto popisov. Na Jarških prodih smo s popisi začeli v letu 2008 in jih sprva opravljali vsako drugo leto. Na Dovježu smo z njimi začeli leta 2014 v okviru akcije za ohranitev deteljinega modrina na tem območju. Skupno smo na transektu Dovjež v dveh letih zabeležili 52 vrst dnevnih metuljev, na Jarških prodih pa od leta 2008 kar 74 vrst. Čeprav število vrst in osebkov med leti niha, je v splošnem na Jarških prodih viden pozitiven trend tako v številčnosti kot tudi pestrosti dnevnih metuljev. Žal je to deloma povezano tudi z zaraščanjem, saj so se nekatere bolj gozdne vrste pojavile šele v zadnjem obdo-

bju. Največje število vrst (55) in osebkov (1.902) je bilo tako opaženo v letu 2015.

Večji del savskih prodov spada v območje Natura 2000 Sava – Medvode – Kresnice, vendar med opredeljenimi kvalifikacijskimi vrstami za to območje ni metuljev. Sicer pa se na tem območju pojavljata dve vrsti, ki sta navedeni v *Prilogi IV Direktive o habitatih* (strogo zavarovane vrste, pomembne za Evropsko skupnost): scopolijev zlatook (*Lopinga achine*) in močvirski cekinček (*Lycaena dispar*). Slednji je na tem območju verjetno le občasni gost, čeprav se na transektu Jarški prodi pojavlja dokaj redno. Naravovarstveno vrednost bolje opisuje prisotnost kar 22 vrst metuljev z rdečega seznama ogroženih živalskih in rastlinskih vrst v Sloveniji, kar je približno tretjina vseh ogroženih dnevnih metuljev pri nas. Žal najdemo sedaj samo še 10 takih vrst in tudi med njimi so nekatere na robu izumrtja. To velja predvsem za nazobčanega modrina (*Polyommatus daphnis*), ki se je na Jarških prodih na transektu redno pojavljal do leta 2013. V okviru DPOMS si z ozaveščanjem lokalne skupnosti in tudi z delovnimi akcijami, ki jih sofinancira Mestna občina Ljubljana v okviru projekta Deteljin modrin – prezrt biser savskih prodov, prizadevamo, da bi vsaj nekatere koščke vrstno bogatih travnikov rešili pred tujerodnimi invazivnimi vrstami rastlin, vendar je to brez širših prizadevanj države in občine za aktivno varstvo travnikov na tem območju premalo. Zakonske podlage za aktivno varstvo obstajajo, a žal v naši prelepi deželici vse prevečkrat ostanejo zgolj mrtve črke na papirju, „razvoj“ pa gre svojo pot ...

Vsekakor upam, da bo branje tega prispevka vzpodbudilo tudi preostale entomologe in druge ljubitelje narave, da bodo začeli bolj načrtno raziskovati favno savskih prodov in o njej tudi pisali. S tem prav tako prispevamo svoj delček k ohranjanju te zelene oaze. ☘

Številčnost in vrstna pestrost dnevnih metuljev na Jarških prodih. Z oranžno je prikazana trendna črta.